

УДК 821.161.2'05-2.09:7.04Українка+27-31
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/38-2-15>

Людмила ЖВАНІЯ,
orcid.org/0000-0003-1864-2119
кандидат філологічних наук,
докторант кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) zhvania@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ОБРАЗУ ХРИСТА В ДРАМАТУРГІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У статті досліджується трансформація художнього образу Христа в драматичних поемах Лесі Українки. Авторка намагається осягнути постать Христа через сприйняття його головними героями своїх драм, через їхні почуття, емоції та переживання ними Євангельських подій. У драматичній поемі «Одержима», де Христос постає дійовою особою, авторка змальовує два художніх образи Месії. Перший образ цілком узгоджується з догматами християнства, основні постулати якого викладено в його діалозі з Міріам. Інший образ проявляється через сприйняття Месії головною героїнею твору. У цьому образі, створеному люблячою жінкою, більше людського, аніж божественного. Міріам сприймає Христа в координатах людських цінностей. Для неї він глибоко нещасний, бо самотній і приречений на марну жертву, оскільки людство не достойне її. Вона не має у достатку віри, щоб осягнути божественну суть його любові, адже для цього потрібно досягнути внутрішньої цілісності. Тож її почуття має амбівалентну природу. Одержима живе палкою любов'ю до Месії та люто ненавидить його ворогів, учнів, «всіх і все». Юда («На полі крові») сприймає Христа як пророка-невдачу, що не спромігся стати царем. Душа зрадника також розривається між любов'ю і ненавистю. Суперечливість почуттів Юди, спрямованих на Учителя, – це вияв неподоланної прірви незрозуміння, яка пролягає між ними. В Юди своє бачення Христа та його місії. Він прагне царства земного, в якому буде серед божих обранців. Висока жертвоність Ісуса залишається для нього незрозумілою. Подібно до Міріам, Юда любить не Христа, а своє уявлення про нього. Відкидаючи догматичні формулювання, авторка драматичних поем прагне збагнути постать Ісуса, яка не завжди надається для людського розуміння. Найкращий шлях до його пізнання – це шлях не через розум, а через досконалу любов. Прикладом людини, яка осягнула й реалізує таку любов, постає в Лесі Українки головна героїня драми «Йоганна, жінка Хусова». Для Йоганни вчення Христа – це заповіт любові. Вона не роздумує над постулатами віри, не оцінює власних вигод від неї, як Юда, а живе любов'ю до Христа та людей.

Ключові слова: образ Христа, драматичні поеми, любов, ненависть, Леся Українка.

Liudmyla ZHVANIA,
orcid.org/0000-0003-1864-2119
Candidate of Philological Sciences,
Doctoral Student at the Department of Theory of Literature and Foreign Literature
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) zhvania@ukr.net

FEATURES OF RETHINKING THE IMAGE OF CHRIST IN THE DRAMAS OF LESYA UKRAINKA

This article investigates the transformation of the artistic image of Christ in the dramatic poems of Lesya Ukrainka. The author tries to grasp the figure of Christ through the perception of the main characters of dramatic works, through their feelings, emotions and experiences of Gospel events. Lesya Ukrainka depicts two artistic images of the Messiah in the dramatic poem "Obsessed". The first image is the Messiah who is the character of the drama. This image is fully consistent with the dogmas of Christianity, the basic tenets of which are set out in his dialogue with Miriam. Another image of the Messiah is manifested through the perception of the protagonist of the work. In this image created by a loving woman, his nature is more human than divine. Miriam perceives Christ in the coordinates of human values. For her, he is deeply unhappy because he is lonely and doomed to be a victim. This sacrifice is futile because humanity is not worthy of it. She lacks faith and inner integrity to grasp the divine essence of his love for people. Her feelings are ambivalent. Miriam loves the Messiah passionately and hates "one and all". Judas ("On the field of blood") perceives Christ as a failed prophet who failed to become king. The traitor's soul is also torn between love and hatred. The contradiction of Judas' feelings toward Christ is a manifestation of the total misunderstanding of the essence of his teaching. Judas has a different vision of the mission of Christ. He seeks the kingdom of the earth. Like Miriam, Judas loves not Christ but his own conception of him. Rejecting dogmatic formulations, the author of the dramatic poems seeks to understand the figure of Jesus, which is not always provided for human understanding. The best way to know Him is not through reason, but through perfect love. An example of a person who has realized such love is the main character of Lesya Ukrainka's drama "Johanna, the Woman of Husov". For Johanna, the teachings of Christ are a covenant of love. She does not meditate on the tenets of the faith, does not value her own benefits from it, like Judas, but lives with love for Christ and people.

Key words: image of Christ, dramatic poems, love, hatred, Lesya Ukrainka.

Постановка проблеми. Євангельський образ, який вміщує, як переконаємося, не лише риси Боголюдини, а й символічну персоніфікацію життєвого шляху Христа: проповідь любові, все-прощення, страждання, самопожертва, воскресіння – зазнавав художнього переосмислення в творчості величезної кількості митців протягом багатьох віків. Проте в кінці XIX – на початку XX століття образ Христа набуває особливого трактування – як у філософському дискурсі, так і в царині літератури. Це пов'язано з тим процесом секуляризації, що розпочався ще в епоху Ренесансу, досяг свого апогею на зламі століть і зазнав найбільш яскравого вираження у філософії Ф. Ніцше з його констатацією смерті Бога. Тож у власній інтерпретації Христа письменники відкидають релігійний догматизм, прагнучи по-новому переосмислити центральний образ християнства. До прикладу, однією з таких спроб стала книга Е. Ренана «Життя Ісуса», яка, до речі, була об'єктом студій Лесі Українки: «Останні дні я завзято читаю Ренана і все одкриваю Америки для себе <...>» (Леся Українка, 1978: 250). Творчість Лесі Українки була суголосною провідним тенденціям епохи. Низка її драматичних творів постають не лише спробою власної інтерпретації образу Христа, а й творчим вираженням складних духовних пошуків авторки.

Аналіз досліджень. Варто зазначити, що окремі аспекти проблеми рецепції біблійної тематики в творчості Лесі Українки ставали об'єктами студій В. Антофійчука, І. Бетко, А. Бичко, Н. Банацької. Дослідженню того пласту драматичного спадку Лесі Українки, який пов'язаний з Євангельськими сюжетами, присвячено чимало робіт, у кожній з яких семантичні аспекти творів інтерпретуються з огляду на різні методологічні підходи. Зокрема, В. Агеєва розглядає драматургію письменниці в руслі феміністської критики, Н. Зборовська використовує методи психоаналізу, для О. Забужко пріоритетним виявляється інструментарій постколоніальної критики, а також аналіз творів у культурно-історичному аспекті; Т. Гундорова, Я. Поліщук, О. Кузьма у своїх варіантах інтерпретації звертаються до ідей філософії екзистенціалізму. Усі зазначені підходи по-своєму продуктивні, оскільки дають змогу відкривати нові смислові пласти драматичних творів, акцентують на різних аспектах авторського переосмислення Новозавітної історії.

Щодо досліджень, у яких аналізується рецепція саме образу Христа у творчості Лесі Українки, то їх не так багато. Зокрема, на думку Л. Скупейка, у сприйнятті письменниці «<...> увиразнювалася

постать Учителя, Пророка, невинного мученика» (Скупейко, 2017: 19). С. Шевчук вважає, що «для Лесі Українки Христос є не ідеєю, а особою. <...> з особою можна спілкуватися, можна розмовляти, і це є справді християнський спосіб підходу до Бога<...>. У постаті Ісуса Христа вона бачить Бога, який зближається до людини і якого часами годі зрозуміти» (Леся Українка, Шевчук, Забужко, 2020:17).

Протилежної думки Р. Мніч. Він вважає, що «<...>сам образ Месії у Лесі Українки є тільки певною, художньою, а тому і глибоко символічною проекцією на історичний образ Ісуса Христа <...> Месія, що творить чудеса та рятує від смерті світ, виявляється безсилим перед спробою переконати жінку – у цьому ми можемо теж бачити принципову різницю між Ісусом Нового Завіту та образом Месії в «Одержимій» Лесі Українки. Адже новозавітний Ісус здатний переконати всіх, і саме в цьому його сила як пророка та Спасителя світу» (Мніч, 2018: 23).

Мета статті – осягнути суть авторського переосмислення художнього образу Христа, який постає в низці драматичних творів Лесі Українки; спробувати знайти відповідь на запитання: як у драматичних поемах, пов'язаних з Євангельськими сюжетами, зображаються світоглядні пошуки письменниці.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом розвідки стали ті драми Лесі Українки, які сприймаються як алюзії на Євангельські сюжети: «Одержима» – єдиний драматичний твір, в якому Месія постає дійовою особою; «На полі крові» та «Йоганна, жінка Хусова» – тут образ Христа оприявнюється через сприйняття головних персонажів: Юди та, відповідно, Йоганни, жінки, про яку в Євангелії міститься лише коротка згадка («І сталося, що Він після того проходив містами та селами, проповідуючи та звіщаючи Добру Новину про Боже Царство. Із ним Дванадцять були, та дехто з жінок, що були вздоровлені від злих духів і хвороб: Марія, Магдалиновою званою, що з неї сім демонів вийшло, і Іванна, дружина Худзи, урядника Іродового, і Сусанна, і інших багато, що маєтком своїм їм служили») (Луки 8:1-3)).

Оскільки божественна природа Спасителя постає у Святому Письмі первинно цілісною, а євангельські події реалізуються одночасно у сферах духовного, етичного й естетичного, письменник, який намагатиметься трактувати образ Христа, завжди буде zagrożений постати в ролі невдалого наслідувача. Аже художнє зображення Христа приречене бути нижчим від того образу, який постає в Новому Заповіті. Леся Українка

уникає такої небезпеки. Події євангельської історії сприймаються у її драмах як певна матриця, яка існує у свідомості читача як уже пізнане, та на яку накладається безпосереднє етичне й естетичне переживання, до того ж образ Христа читач бачить очима головних дійових осіб.

У драматичній поемі «Одержима» художній образ Христа реалізується у двох аспектах. По-перше, Месія постає дійовою особою і в цій ролі не виходить за межі християнського канону: він – утілення абсолютної цілющої всепрощаючої любові, водночас постає досконалою особистістю, що володіє такими якостями, як рішучість, воля, сила духу. Леся Українка не відходить від Євангельської історії і в змалюванні суто людського в образі Спасителя: миттєвої слабкості, проявленої у проханні до небесного Отця, під час молитви в Гефсиманському саду: «Нехай мине ся чаша <...>» (Леся Українка, 2021а: 134) та у вираженому в його зверненні до учнів почутті самотності, страху й печалі людини перед усвідомленням неминучого: «Спите? Не спіть! Моя душа сумна до смерті <...>» (Леся Українка, 2021а: 133). А в діалозі Месії з Міріам авторка постулює основні моменти Христового учення, з його головною вимогою любові – всепрощення, яка «повинна бути як сонце – всім світити» (Леся Українка, 2021а: 132).

По-друге, образ Христа переломлюється кризь бачення головної героїні драми. Основний акцент у творі авторка робить саме на тому, як сприймає Месію Міріам. В очах Міріам Месія постає насамперед людиною, а не Богом. Звідси її намагання вмістити його божественну сутність у межі суто людських ціннісних координат на кшталт щастя – нещастя: «О, яка ж то кара / Месією, що світ рятує, бути! / Всім дати щастя і нещасним бути, / нещасним, так, бо вічно самотнім» (Леся Українка, 2021а: 124).

Самотність і страждання виявляються фундаментальними модусами існування героїв драми Лесі Українки. Уже на початку твору вустами Міріам авторка говорить про трагічну приреченість Спасителя бути самотнім у цьому світі: «Міріам, «одержима духом» <...> дивиться не на берег, а в глибину пустелі, вона бачить там когось удалині... Він там, він все сидить так нерухомо, / як те каміння, що навколо нього. / Над ним – мені здається, я те бачу, – / нависли думи хмарою важкою <...>» (Леся Українка, 2021а: 123). Символічний простір пустелі з нерухомою постаттю Христа, який перебуває у важких роздумах, породжують аллюзії до Євангельської оповіді: «Тоді Дух повів Ісуса в пустиню, щоб диявол спокушав

його. Він постив сорок день і сорок ночей і нарешті зголоднів» (Матв.4:1). Цей період життєпису Христа, мабуть, більше ніж інші, характеризує його людську природу: для того щоб підготуватися до виконання місії, з якою він прийшов на землю, Христос має перебувати протягом певного сакрального часу на самоті, у молитві і пості, та протистояти спокусам. Це свого роду момент ініціації, тобто переходу, який виразно акцентує на його людських рисах. Він свідомий свого покликання, проте, як людина, не позбавлений необхідності пройти через спокуси, випробування, страждання й смерть.

Цей шлях, який справді робить Ісуса «Сином Людським», у драмі Лесі Українки повторює Міріам. Вона також блукає пустелею, заведена туди «духом». Її душа сповнена страждань, немов «згоріла хата», яку спалила любов до Христа і ненависть до світу, який не здатен прийняти Сина Божого: «Я вірю, що ти світло, – і такого / ся темрява до себе не приймає? / Я вірю, що ти слово, – і такого / отой глухорожденний люд не чує?» (Леся Українка, 2021а: 129). Усі дії Одержимої зумовлені жагучою ненавистю і палкою любов'ю: «О, як недовірки любити вміють! / як полонінь, палка у них любов!» (Леся Українка, 2021а: 132). Ці пристрасті випалюють душу Міріам. Її страждання посилюються відчуттям самотності: «І вічно, вічно буду самотній» (Леся Українка, 2021а: 136), та невір'ям.

Міріам хоча й називає Месію Сином Божим, проте не має вдосталь віри, щоб досягнути божественну сутність його любові. Для цього потрібно досягти стану внутрішньої цілісності. Це неможливо для Міріам, адже, на відміну від розкаяної грішниці з Євангелія (Луки 7:37-50), якій Ісус прощає всі гріхи, «бо багато вона полюбила» (Луки 7:37), вона постає типом грішниці нерозкаяної.

За Н. Фраєм, слово «покаяння» первинно «означало зміну світогляду або духовний злам, глибше бачення сутності людського життя» (Фрай, 2010: 198). Саме такі внутрішні зміни особистості уможливають досягнення тієї повноти й цілісності життя, яка у Святому Письмі постає як Царство Боже. Міріам не прагне покаяння через всепрощення та любов до ближнього. Проклинаючи юрбу, вона протиставляє себе їй, свідомо обираючи смерть. Отже, страждання й самотність, жертвна смерть – те, що поєднує обох героїв драми, підкреслює спільні риси у творенні цих образів, проте не зрівнює.

Жертва Одержимої, що, як зазначала Т. Гундорова, «може трактуватися за мірками давньогрецькими, як діонісійський екстазм <...>»

(Гундорова, 1996: 25), а також постулювання свідомого вільного вибору особистості й протиставлення себе масі – ці риси в художньому змалюванні образу головної героїні драми Лесі Українки постають спільними для філософії екзистенціалізму, зокрема й для філософії Ф. Ніцше. У будь-якому разі вони належать до світоглядної парадигми, протилежної засадам християнства. Зважаючи на те, що образ Міріам у певний період життя був внутрішньо близький авторці драми (як відомо, драматична поема «Одержима» з'явилась у результаті пережитої письменницею «мінської історії» кохання), можемо погодитися з думкою про те, що на цьому етапі її творчості ті філософські та світоглядні проблеми, які порушує Леся Українка у своїх творах, «перебувають у річищі пошуків атеїстичної екзистенційної філософії ХХ ст.» (Шморгун, 2010: 52). Образи Месії, який приречений на муки й смерть на хресті, та Міріам, що віддано його любить, виникають унаслідок переосмислення власного болючого досвіду. Переживання від відчуття людського безсилля перед стражданнями і смертю викликають у письменниці протест проти тих засад християнської моралі, що проповідують любов і всепрощення. Звідси мотиви жертвності, любові й ненависті у творі. Тож найвищою цінністю для авторки «Одержимої» постає свобода, вірність, любов, жертвність – ті чинники, що складаються, за визначенням Т. Гундорової, у «персоналістсько-екзистенціальну етику любові Лесі Українки» (Гундорова, 1996: 25).

Спокутна жертва Месії неспівмірна з жертвою Одержимої, як неспівмірними в духовному вимірі є і самі герої. Якщо сприймати відкритість і замкненість як відповідні маркери добра і зла, то рух назустріч – сутність добра, а заглиблення в себе, відчуження – ось, що відкриває дорогу злу. Отже, відстороненість Міріам, її заглиблення у власні переживання, протиставлення себе світу людей, ненависть і неприйняття недосконалої людської природи призводить до смерті від рук збуреної юрби.

Такий трагічний фінал твору суперечить Євангельському духові торжества воскресіння, життя та перемоги над смертю. Проте Леся Українка не ставить на меті відтворити оптимістичний пафос Євангелія. Те, що Міріам повторює на своєму, людському, рівні шлях Христа: блукання в пустелі, самотність, любов, страждання та жертвна смерть, на нашу думку, постає свого роду пародією, що увиразнює головну ідею: для недосконалої природи людської свідомості важко досягнути той ідеал любові, який втілено в образі Христа.

Людина приречена розриватися поміж протилежними полюсами добра і зла, любові й ненависті, і вільний вибір смерті для людини, схожої до головної героїні твору, постає чи не єдиним способом розірвати це вічне коло метання від однієї протилежності до іншої.

Варто зазначити, що, за Н. Фраєм, така форма риторики, коли «кожен апокаліптичний чи ідеалізований біблійний образ має свій демонічний відповідник» (Фрай, 2010: 217), становить сутність типологічної інтерпретації тексту. Типологія, як зазначає дослідник, – «це мовна фігура, що рухається в часі: тип існує в минулому, антитип – у теперішньому, або ж тип існує в теперішньому, а його антитип – у майбутньому» (Фрай, 2010: 129). На думку вченого, є «два варіанти демонічної образності: пародійний демонізм <...> і явний демонізм» (Фрай, 2010: 217). Тож Міріам – ця «одержима духом», нерозкаяна грішниця, постає, згідно з таким способом інтерпретації, «демонічним відповідником <...> нареченої Христа» (Фрай, 2010: 211). Варто згадати, що в Біблії нареченою Христа названо церкву («Чоловіки, любіть своїх дружин, як і Христос полюбив Церкву і віддав за неї Себе» (До Ефесян 5:25), «Радіймо та тішмося, і даймо славу Йому, бо весілля Агнця настало, і жона Його себе приготувала!» (Об'явлення 19:7)) як об'єднання всіх Його послідовників, тобто тих людей, що щиро сповідують християнство. Героїня драматичної поеми не тільки не належить до них, але й позиціонує себе як опонента цієї спільноти. Тому така інтерпретація видається цілком доцільною.

У драматичній поемі «На полі крові» Леся Українка переосмислює євангельський сюжет, пов'язаний зі зрадою Христа Іудою Іскаріотом. Образ Спасителя тут переломлюється крізь сприйняття зрадника. На відміну від Міріам, для якої Христос насамперед людина, для Юди він передусім цар майбутнього Царства Божого на землі. У розповіді про своє навернення до гурту учнів зрадник спершу наголошує на власному сприйнятті Месії в ореолі царської слави. У височині, на кручі, він побачив особливого промовця, який вирізнявся від інших одягом і зовнішністю: «<...> в одязі білій, з волоссям довгим <...>» (Леся Українка, 2021b: 134), та який зумів своїм Словом торкнутися тих глибин людської душі, які зберігають дитинну вразливість, світло й добро: «Ох, як він говорив! Який був голос! / Я пригадав те, що давно забув <...> / Згадав свою покійницю матусю, / що я маленьким ще zostавсь без неї <...>» (Леся Українка, 2021b: 134).

Подібно до того, як цар є символічним батьком для свого народу, Месія для Юди постає тим,

хто захистить і потішить: «Промовець говорив: «Ходіть до мене <...> / я заспокою вас <...> я вас потішу <...>» / І я незчувся, як ряснії сльози / мене умили <...>» (Леся Українка, 2021b: 134). Та найбільше вразили Юду слова про Царство Боже, в якому він уявляв себе серед тих обранців, яким «служують народи всього світа залюбки <...>» (Леся Українка, 2021b: 137).

Тож, намагаючись пояснити свій поцілунок у Гефсиманському саду, зрадник говорить про любов до Христа: «А може ж, я таки його любив? / А може ж, я хотів з ним попрощатись?» (Леся Українка, 2021b: 144). Природно виникає питання: чи можна визначити таке егоїстичне почуття Юди як любов? Якщо можна говорити про людську любов до влади, слави, до матеріальних благ, про цінність для людини того, через кого сподіваєшся їх отримати, тоді Юдине почуття відповідає такому рівневі любові. Таке потрактування видається переконливим, якщо згадаємо слова Юди, в яких він визначає Учителя як свою власність: «Нічого в світі я не мав, крім нього, – / хіба ж не мав я права знов змінити / його на те добро, що я втерпів / з його причини?» (Леся Українка, 2021b: 142).

Подібно до Міріам, Юда любить не Христа, а своє уявлення про нього. Ані героїня драматичної поеми «Одержима», ані Юда не здатні досягнути божественну суть Месії та Його вчення. Мірам уявляє Христа як самотню і глибоко нещасну людину. Юда має уявлення про нього як про пророка-невдачу, що не спромігся стати царем Ізраїлю. Тому він, подібно до «люду ерусалимського» (Леся Українка, 2021b: 139), що «розійшовся одурений і гнівний по домівках» (Леся Українка, 2021b: 139), відчуває ненависть і злобу до Месії. Звідси – прагнення нівелювати божественну сутність Христа. У розмові з Прочанином Юда змальовує Учителя як людину з низкою негативних характеристик: за його словами «<...>Любив він / вино і пахощі. Любив, щоб завжди / жінки йому вродливі слугували <...>» (Леся Українка, 2021b: 129), одурював людей, заманюючи їх «темно-прозорими» промовами до гурту своїх прихильників, мав велику пиху й жадобу, хотів «усе або нічого» (Леся Українка, 2021b: 138).

У Юди своє бачення Христа та його місії. Він прагне земного царства й тому говорить із досадою та розчаруванням про Учителя, який, на його думку, «<...> збирався царем голоті всій юдейській стати <...>» (Леся Українка, 2021a: 138), та не зміг: «А він не вмів нічого довершити. / Все в нього розпливалося в словах» (Леся Українка, 2021b: 138). Амбівалентність почуттів Юди – це вияв неподоланної прірви нерозуміння, яка про-

лягає між ним і Спасителем. Юда не здатен зрозуміти високої жертвності Ісуса, який прийшов із любові до людей, щоб віддати за них своє життя, стати не царем, а упослідженим на хресті.

Відкидаючи догматичні формулювання, Леся Українка прагне збагнути постать Христа, яка не завжди надається для людського розуміння. Найкращий шлях до його пізнання – це шлях не через розум, а через досконалу любов, про таку авторка драматичних поем писала у листі до А. Кримського, як про «почуття всепрощаючої симпатії, що так красило відносини Христа до його зрадливих і тупих учеників» (Леся Українка, 2021c: 426).

Прикладом людини, яка спромоглась на таку любов, постає в Лесі Українки головна героїня драматичного етюдю «Йоганна, жінка Хусова», через сприйняття якої авторка змалювала образ Христа. Для Йоганни вчення Ісуса – це заповіт любові. Вона не роздумує над постулатами віри, не оцінює власних вигод від неї, як Юда, а, власне, сама живе тією любов'ю до Христа, яку неможливо збагнути й пояснити: «Що він для мене – висловить несила» (Леся Українка, 2021b: 161). Саме така любов постає тим чинником, що спонукає не відгороджуватись від світу й людей, подібно до Міріам з «Одержимої», а жити й творити добро з любові і до ближнього, і до ворогів, згідно із заповітом Христа: «<...> я пішла за Ним. / Своїм достатком я Йому служила / і всій Його громаді помагала» (Леся Українка, 2021b: 163).

Любов до Спасителя змінила Йоганну, її внутрішню сутність. У розмові з Хусою вона визначає себе належною до іншого, кращого світу: «Я знаю, трудно вірити чесноті / в зрадливим нашим світі, але там, / у тім світі, звідки я тепер прихожу <...>» (Леся Українка, 2021b: 161). Для Йоганни це не просто слова, вона справді «не від світу цього» (Івана 18:36). У героїні Лесиної драми своя, відмінна від інших система цінностей, в якій матеріальні блага не відіграють жодної ролі: «<...>я навчилась / таку складати ціну всім багатствам, / як пороху, що в нас попід ногами» (Леся Українка, 2021a: 162). Найбільшою вартістю для неї постає той «Світ правди, і добра, й любові, й волі» (Леся Українка, 2021b: 164), який відкриває у своїй проповіді Христос. Саме зі слів Йоганни вимальовується образ Спасителя. Він – той, хто зцілив її, коли вона «лежала на смертнім ложі» (Леся Українка, 2021b: 163). Слова Учителя про те, «що лиси нори мають, птахи – гнізда, / Йому ж нема де в світі прихилитись» (Леся Українка, 2021b: 163) спонукають жінку покинути сім'ю, життя «в палатах» (Леся Українка, 2021b: 163) та приєднатися до гурту його прихильників. Вона

стає вірною послідовницею Христового вчення: для неї кожне слово Учителя постає керунком у житті. За словами М. Мамардашвілі, для того щоб увійти в неподільний рух істини, потрібен певний акт, адже «ніхто не звільнить нас від необхідності страждати, любити, ненавидіти й тільки з випробувань виносити якусь істину» (Мамардашвілі, 2000: 148). Тож Йоганна повертається до чоловіка з надією спасти його, «наповнити євангельським змістом, божественною любов'ю людський стосунк» (Леся Українка, Шевчук, Забужко, 2020: 80). Жінка щиро очікує другого пришестя з вірою в можливість спасіння для кожного: «Тоді вже ми за Ним обоє підем, / бо Царство Боже на землі настане, / як Він удруге прийде» (Леся Українка, 2021b: 165). Для неї Христос – це Син Божий, у природі якого поєднується божественне й людське, Він – втілене Слово й абсолют любові. Своім життям Йоганна здійснює Христові заповіді, вона, на відміну від Міріам та Юди, спромоглась осягнути суть божественної любові.

Висновки. Світовідчуття Лесі Українки проходить певні етапи становлення, пов'язані не лише з контекстом епохи, а й з власним екзистенційним досвідом. Непрості духовні шукання письменниці найбільшою мірою зображені в її драматичному спадку. Авторка переосмислює Євангельські сюжети й образи, піддає критичній ревізії основні моральні засади християнства та, незважаючи на це, усе ж приходять до осягнення його справжньої сутності.

У розглянутих драматичних творах Леся Українка намагається осягнути постать Христа через сприйняття його головними героями, через їхні почуття, емоції та переживання ними Євангельських подій. У драматичній поемі «Одержима», де Христос постає дійовою особою, авторка змальовує два художніх образи Месії. Перший образ

цілком узгоджується з догматами християнства, основні постулати якого викладено в Його діалозі з Міріам. Інший образ проявляється через сприйняття Месії головною героїнею твору У цьому образі, створеному люблячою жінкою, більше людського, аніж божественного. Юда («На полі крові») сприймає Христа як пророка-невдачу, що не спромігся стати царем Ізраїлю. Найкращий спосіб осягнення божественної природи Христа – це досконала всепрощаюча любов. Прикладом людини, яка осягнула й реалізує таку любов, постає в Лесі Українки головна героїня драми «Йоганна, жінка Хусова».

Отже, можемо говорити про еволюційний характер творчості Лесі Українки: йдеться саме про творення образу Христа. Гадаємо, це свідчить про потужну роботу духу авторки, яка намагалася знайти відповіді на суттєві сенсотворчі питання людської екзистенції. Головними, як пересвідчуємося з її творів, постають проблеми сутності любові й свободи, як найвищих людських цінностей. На нашу думку, ці пошуки відбувались у парадигмі християнського вчення. Насамперед через те, що саме в проповіді Христа поєднуються ці дві визначальні буттєві категорії: любов постає найвищим благом, а свобода отримує можливість реалізації у вільному виборі особистості, яка визначається тут створеною за образом і подобою Божою, а отже, вільною обирати між добром та його протилежністю. Проте ці загальновідомі істини не можуть стати надбанням внутрішнього світу митця як апріорні, адже істину не можна отримати як певне знання, для того щоб осягнути її, необхідне особисте зусилля, бо тільки те, що відкрите, пережите й зрозуміле особисто, належить до істини. Тож Леся Українка у драматичних поемах християнської тематики, в акті творчості здійснює свій напружений духовний пошук.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеева В. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації : монографія. Київ : Либідь, 1999. 264 с.
2. Антофійчук В. Християнський контекст творчості Лесі Українки. *Народознавчі зошити*. 2009. № 1–2. С. 225–229.
3. Банацька Н. Християнські мотиви та образи в драматургії Лесі Українки (морально-ціннісні аспекти) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2000. 195 с.
4. Бетко І. Драматична поема «Одержима»: проблема морального максималізму. *Дивослово*. 1995. № 2. С. 19–21.
5. Бичко А. Леся Українка: Світоглядно-філософський погляд. Київ : Український центр духовної культури, 2000. 176 с.
6. Гундорова Т. Леся Українка: християнство-екзистенціалізм-фемінізм. *Слово і час*. 1996. № 8/9. С. 19–28.
7. Гундорова Т. Проявлення Слова. Дискурс раннього українського модернізму. 2-ге вид., перероб, допов. Київ : Часопис «Критика», 2009. 448 с.
8. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. Київ: Факт, 2007. 640 с.
9. Зборовська Н. Моя Леся Українка: Есей. Тернопіль : Джура, 2002. 228 с.
10. Кузьма О. Художнє втілення філософії екзистенціалізму в драматичній поемі Лесі Українки «Одержима». *Дивослово*. 2010. № 2. С. 25–29.
11. Мамардашвілі М. Эстетика мышления. Москва: Московская школа политических исследований, 2000. 416 с.

12. Мніх Р. Концепт *Mens Sana* у творчості Лесі Українки (драматична поема «Одержима»). *Roczniki Humanistyczne*. 2018. Т. LXVI, zeszyt 7 DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2018.66.7-2>.
13. Поліщук Я. Три смерті – три вічності (пошуки сенсу життя в драматичній поемі Лесі Українки «Одержима»). *Слово і час*. 2001. № 6. С. 11–21.
14. Скупейко Л. Текст автора як екзистенціал страждання (Драматична поема Лесі Українки «Одержима»). *Слово і час*. 2001. № 11. С. 32–43.
15. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів у 14 томах. Т. 1. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. 512 с.
16. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів у 14 томах. Т. 3. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. 656 с.
17. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів у 14 томах. Т.13. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. 616 с.
18. Українка Леся, Шевчук С., Забужко О. Апокриф. Вибране. Чотири розмови про Лесю Українку. Київ : Видавничий дім «Комора», 2020. 632 с.
19. Фрай Н. Великий код: Біблія і література. Львів : Літопис, 2010. 363 с.
20. Шерех Ю. Театр Лесі Українки чи Леся Українка в театрі? *Пороги й Запоріжжя: Література. Мистецтво. Ідеології*. Т. I. Харків : Фоліо, 1998. С. 379–389.
21. Шморгун О. Гуманістичні виміри свободи в екзистенційній драматургії Лесі Українки та Ж.-П. Сартра. *Слово і час*. 2010. № 2. С. 41–53.

REFERENCES

1. Aheieva V. Poetesa zlamu stolit. Tvorchist Lesi Ukrainky v postmodernii interpretatsii. 2-he vyd., stereotyp [Poet of the turn of the century. Lesya Ukrainka work in the postmodern interpretation]. Lybid, 2001. 264 p [in Ukrainian].
2. Antofiichuk V. Khrystyianskyi kontekst tvorchosti Lesi Ukrainky [The Christian context of Lesya Ukrainka work]. *Ethnographic notebooks*, 2009. № 1-2. pp. 225–229 [in Ukrainian].
3. Banatska N. Khrystyianski motyvy ta obrazy v dramaturhii Lesi Ukrainky (moralno-tsinnisni aspekty) [Christian motives and images in Lesya Ukrainka's drama (moral and value aspects)]: dys. ... kand. filol. nauk: 10.01.01. 2000. 195 p [in Ukrainian].
4. Betko I. P. Dramatychna poema "Oderzhyma": problema moralnoho maksimalizmu [Dramatic poem "Obsessed": the problem of moral maximalism]. *Dyvoslovo*. 1995. № 2. pp. 19–21 [in Ukrainian].
5. Bychko A. Lesia Ukrainka: Svitohliadno-filosofskyi pohliad [Lesya Ukrainka: Worldview and philosophical view]. *Werain Center for Spiritual Culture* 2000. 176 p [in Ukrainian].
6. Hundorova T. Lesia Ukrainka: khrystyianstvo-ekzystentsializm-feminizm [Lesya Ukrainka: Christianity-Existentialism-Feminism]. *Word and Time*. 1996. № 8/9, pp. 19-28 [in Ukrainian].
7. Hundorova T. ProIavlennia Slova. Dyskursiia rannoho ukraïnskoho modernizmu. 2-he vyd., pererobl. ta dopob [Manifestation of the Word. Discourse of early Ukrainian modernism]. *Krytyka*. 2009. 448 p [in Ukrainian].
8. Zabuzhko O. Notre Dame d'Ukraine: Ukrainka v konflikti mifologii [Ukrainka in the conflict of mythologies]. *Fakt*, 2007. 640 p [in Ukrainian].
9. Zborovska N. Moia Lesia Ukrainka: Esei [My Lesya Ukrainka: Essay]. Ternopil: Dzhura, 2002. 228 p [in Ukrainian].
10. Kuzma O. Khudozhnie vtilennia filosofii ekzystentsializmu v dramatychnii poemi Lesi Ukrainky "Oderzhyma" [Artistic embodiment of the philosophy of existentialism in Lesya Ukrainka's dramatic poem "Obsessed"]. *Dyvoslovo*. 2010. № 2. pp. 25-29 [in Ukrainian].
11. Mamardashvili M. Estetika myshleniya [Aesthetics of thinking]. Moskva: Moskovskaya shkola politicheskikh issledovaniy. 2000. 416 p [in Russian].
12. Mnikh R. Kontsept Mens Sana u tvorchosti Lesi Ukrainky (dramatychna poema "Oderzhyma") [The concept of Mens Sana in the works of Lesya Ukrainka (dramatic poem "Obsessed")]. *Roczniki Humanistyczne*. 2018. Tom LXVI, zes. 7 DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2018.66.7-2> [in Ukrainian].
13. Polishchuk Ya. Try smerti – try vichnosti (poshuky sensu zhyttia v dramatychnii poemi Lesi Ukrainky "Oderzhyma") [Three deaths – three eternities (search for the meaning of life in Lesya Ukrainka's dramatic poem "Obsessed")]. *Word and Time*. 2001. №6. pp. 11-21 [in Ukrainian].
14. Skupeiko L. Motyv svobody-cherez-strazhdannia u tvorchosti Lesi Ukrainky (psyhotypolohiia obraziv Prometeia y Isusa Khrysta) [The motive of freedom-through-suffering in the works of Lesya Ukrainka (psychotypology of images of Prometheus and Jesus Christ)]. *Word and Time*. 2017. № 12. pp. 16-20 [in Ukrainian].
15. Ukrainka Lesia. Povne akademichne zibrannia tvoriv u 14 tomakh [Complete academic collection of works in 14 volumes]. Т. 1. Lesya Ukrainka Volyn National University, 2021. 512 p. [in Ukrainian].
16. Ukrainka Lesia. Povne akademichne zibrannia tvoriv u 14 tomakh [Complete academic collection of works in 14 volumes]. Т. 3. Lesya Ukrainka Volyn National University, 2021. 656 p. [in Ukrainian].
17. Ukrainka Lesia. Povne akademichne zibrannia tvoriv u 14 tomakh [Complete academic collection of works in 14 volumes]. Т. 13. Lesya Ukrainka Volyn National University, 2021. 616 p. [in Ukrainian].
18. Ukrainka Lesia, Shevchuk S., Zabuzhko O. Apokryf. Vybrane. Chotyry rozmovy pro Lesiu Ukrainku [Apocrypha. Selected. Four conversations about Lesya Ukrainka]. Publishing house "Komora". 2020. 632 p. [in Ukrainian].
19. Frai N. Velykyi kod: Bibliia i literatura [The Great Code: Bible and literature]. *Litopys*. 2010. 363 p. [in Ukrainian].
20. Sherekh Yu. Teatr Lesi Ukrainky chy Lesia Ukrainka v teatri? [Lesya Ukrainka theater or Lesya Ukrainka in the theater?]. In: *Porohy y Zaporizhzhia: Literatura. Mystetstvo. Ideolohii*. Folio. 1998. Vol. I, pp. 379-389 [in Ukrainian].
21. Shmorhun O. Humanistychni vymiry svobody v ekzystentsiinii dramaturhii Lesi Ukrainky ta Zh.-P. Sartra [Humanistic dimensions of freedom in Lesya's existential drama Ukrainka and J.-P. Sartre]. *Word and Time*. 2010. № 2, pp. 41-53 [in Ukrainian].